

Dolmen Marcin Przybyła

Michał Podsiadło s.c.

Pl. Serkowskiego 8/3

30-512 Kraków

Marcin Przybyła

Program badań archeologicznych związanych z wykonaniem inwestycji: Budowa rurociągu łączącego odwiert GT – 1 w Cudzynowicach z zaprojektowanym odwiertem chłonnym Cudzynowice GT – 2 w Kazimierzy Wielkiej

Kraków 2019

1. Wstęp.

Obszar planowanej inwestycji (ryc. 1) znajduje się na obszarze Płaskowyżu Proszowickiego, wchodzącego w skład jednostki wyższego rzędu, jaką jest Niecka Nidziańska (Kondracki 2000). Pokrywą glebową stanowią tu gleby lessowe.

Jest to obszar charakteryzujący się istnieniem bardzo intensywnego osadnictwa prahistorycznego i wczesnohistorycznego. Wiele dokonanych na tym terenie odkryć jest wyjątkowa w skali ziem polskich. Z terenu min. Jakuszowic, Hołdowca i Kazimierzy Małej i Kazimierzy Wielkiej pochodzą ślady osadnictwa wczesnoneolitycznego kultury ceramiki wstęgowej rytej (Górski 1999, 144). Dla późniejszych okresów neolitu bardzo charakterystyczne są odkrycia megalitycznych grobowców kultury pucharów lejkowatych. Zespół 10 tego typu obiektów odkryto na terenie Słonowic (Przybyła, Tunia 2012). Kolejne grobowce odkryto w Zagajach Stradowskich (Burchard 2006).

Intensywne osadnictwo rozwijało się następnie w epoce brązu. Notujemy tylko nieliczne ślady kultury mierzanowickiej z wczesnej epoki brązu, bardzo intensywne jest natomiast osadnictwo kultury trzcinieckiej (min. osady w Słonowicach i Jakuszowicach, kurhany w Bejskach, Miernowie, Jakuszowicach i Gabułowie) oraz kultury łużyckiej, a zwłaszcza jej fazy późnej, z okresu halsztackiego D (Górski 1999, 143-150; Górski 2007, 23-25). Rejon ten był następnie intensywnie zasiedlony w okresie przedrzymskim i rzymskim – najpierw przez przedstawicieli kultury lateńskiej, a następnie przeworskiej (Górski 1999, 148-150; Rodzińska-Nowak 1999). Niezwykle bogatą osadę (tzw. „książęcą”) z tego okresu wraz z wyjątkowym w skali Europy grobem „huńskim” odkryto w Jakuszowicach (Rodzińska-Nowak 1999). Na opisywanym terenie czytelne jest również osadnictwo z kolejnych faz średniowiecza i okresu nowożytnego (Górski 1999).

2. Problematyka badań i ochrony zabytków archeologicznych

Mniej więcej połowa przebiegu inwestycji znajduje się w obszarze kolizji ze strefami stanowisk archeologicznych wyznaczonych na podstawie badań powierzchniowych autorstwa K. Tunia (ryc. 1), przeprowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Brakuje niestety szczegółowej charakterystyki materiałów zabytkowych odkrytych podczas w/w badań (archiwum WUOZ w Kielcach). Na podstawie rozpoznania archeologicznego innych stanowisk w sąsiedztwie terenu inwestycji należy jednak sądzić, że są to, poza śladami osadniczymi, stanowiska wielokulturowe, charakteryzujące się obecnością warstwy

kulturowej i znacznym nagromadzeniem obiektów o różnej chronologii, w tym pochówków ludzkich. Warstw tu zaznaczyć, że na wzmiankowanym stanowisku 2 w Jakuszowicach, ekspedycji Instytutu Archeologii UJ podczas prac prowadzonych na obszarze o powierzchni 13,43 ara odkryła ponad 83 000 zabytków, w tym bardzo liczne zabytki metalowe (np. 110 monet), rogowe, kościane, szklane i bursztynowe (Rodzińska-Nowak 1999, 169-174). Zwraca uwagę również sąsiedztwo południowej części inwestycji ze stanowiskami G i F w Słonowicach, które dostarczyły bardzo bogatych, wyjątkowych w skali Polski, znalezisk z okresu neolitu (cmentarzysko megalityczne kultury pucharów lejkowatych), epoki brązu (osada obronna i cmentarzysko kultury trzcinieckiej) oraz okresu lateńskiego (osada celtycka).

3. Metodyka badań archeologicznych

Pierwszym etapem badań archeologicznych jest przeprowadzenie na całym przebiegu planowanego rurociągu szczegółowych badań powierzchniowych, mających na celu rozpoznanie ewentualnych nowych stanowisk archeologicznych i weryfikację wcześniej odkrytych stanowisk. Ze względu na pokrywanie się części planowanej inwestycji z obecnie istniejącą infrastrukturą (np. przebiegiem trasy kolejki wąskotorowej) konieczne jest przeprowadzenie badań nie tylko w granicach planowanego rurociągu, ale na najbliższych dostępnych obszarach (polach ornym). Badania powierzchniowe powinny charakteryzować się jak największą szczegółowością. Konieczne jest posługiwanie się w ich trakcie instrumentami GPS pozwalającymi na zapisanie ścieżek poświadczających rozpoznanie obszaru badań. Ścieżki te, w postaci wydruków na podkładzie mapowym będą stanowiły element sprawozdania z przeprowadzonych badań. Wszystkie odkryte zabytki ruchome zostaną zlokalizowane w systemie GPS (jako tzw. waypointy). Ich lokalizacja naniesiona na podkład mapowy będzie stanowiła element sprawozdania z przeprowadzonych badań. Na podstawie wyników badań powierzchniowych, w ustaleniu z WUOZ w Kielcach, podjęta zostanie decyzja o dalszych pracach wykopaliskowych. W przypadku braku istotnych znalezisk powierzchniowych należy przeprowadzić badania sondażowe w obrębie wszystkich obszarów kolizji inwestycji ze strefami archeologicznymi (patrz: ryc. 2). Ich powierzchnia powinna wynieść około 10 % całej powierzchni planowanej inwestycji. W przypadku braku odkryć nawarstwień zabytkowych w wykopach sondażowych powinno się prowadzić stały nadzór archeologiczny nad pracami ziemnymi. W przypadku odkrycia obiektów archeologicznych automatycznie przekształci się on w ratownicze badania wykopaliskowe.

Szacunkowo należy przyjąć, że wyprzedzające badania wykopaliskowe będą dotyczyć 50% powierzchni inwestycji.

W przypadku prowadzenia ratowniczych badań archeologicznych dopuszczalne jest odhumusowanie terenu przy użyciu koparki lub koparko-ładowarki o wadze nie przekraczającej 8 ton. Ważne jest przy tym rozdzielanie warstwy ornej o miąższości nie przekraczającej 30 cm od warstwy kulturowej, mogącej mieć zbliżoną barwę i konsystencję. W przypadku jej odkrycia powinna zostać eksplorowana ręcznie. Dopuszczalne jest jej kopanie poziomami mechanicznymi o miąższości nie przekraczającej 20 cm. Zalecane jest również jej dokumentowanie fotograficzne i rysunkowe co 20 cm. Materiał zabytkowy powinien być zbierany planigraficznie z jednostek nie większych niż 1 metr kwadratowy. Odkryte obiekty zabytkowe mogą być eksplorowane poziomami mechanicznymi o miąższości nie większej niż 20 cm, lub też metodą plastyczną. Konieczne jest wykonanie dokumentacji rysunkowej i fotograficznej kolejnych poziomów eksploracji (w przypadku metody mechanicznej) lub kolejnych odczyszczonych warstw (w przypadku metody plastycznej). W obydwu przypadkach konieczne jest zadokumentowanie profili obiektu (poza niektórymi uzasadnionymi wyjątkami, np. płytkich grobów szkieletowych, lub skupisk ceramiki). W przypadku natrafienia na pochówki ludzkie lub zwierzęce konieczna jest obecność przy ich eksploracji odpowiednio antropologa lub archeozoologa.

Wszystkie obiekty i nawarstwienia powinny być wyeksplorowane do osiągnięcia poziomu tzw. calca. W przypadku obiektów o dużej wartości poznawczej lub o specyficznym charakterze (np. piece garncarskie, pochówki ludzkie i zwierzęce) powinny zostać przebadane w całości, nawet jeśli częściowo znajdują się poza granicami inwestycji. Badaniami archeologicznymi objęty zostanie pas o szerokości 2 m, ulokowany wzdłuż osi planowanego rurociągu.

W przypadku pozostałych części inwestycji, nie kolidujących bezpośrednio ze znanymi stanowiskami archeologicznymi należy zapewnić im nadzór archeologiczny na etapie prac ziemnych. Nadzór powinien być prowadzony w sposób stały, przez cały okres prowadzenia prac ziemnych. W przypadku nie natrafienia na nawarstwienia zabytkowe powinna zostać wykonana dokumentacja fotograficzna powstałych wykopów oraz dokumentacja wybranych profili glebowych. W przypadku natrafienia na nawarstwienia zabytkowe konieczne będzie przeprowadzenie ratowniczych badań wykopaliskowych w zakresie kolizji inwestycji z nowoodkrytymi stanowiskami archeologicznymi.

Dokumentacja rysunkowa zostanie wykonana ręcznie, w standardzie jednobarwnym („ołówkowym”). Rysunki będą wykonane w skali 1:20 dla obiektów osadowych oraz 1:10 dla

pochówków ludzkich i zwierzęcych. Zdjęcia będą wykonane w odpowiednio wysokiej jakości, zawsze z widoczną skalą metryczną, kierunkiem północy i tabliczką znamionową stanowiska lub wykopu. Dla odkrytych obiektów i nawarstwień wykonane zostaną karty opisu obiektu/nawarstwienia. Rysunki, zdjęcia, odkryte obiekty, warstwy i materiał zabytkowy zostaną zinwentaryzowane.

Po zakończeniu etapu terenowego sporządzone zostanie w terminie 3 miesięcy od zakończenia badań sprawozdanie z badań wykopaliskowych, zawierające wstępną ocenę chronologiczną i funkcjonalną odkrytych obiektów i zabytków ruchomych, oraz wymienione wcześniej inwentarze. Wymagające tego zabytki zostaną poddane konserwacji. Całość materiałów zostanie opracowana w terminie zgodnym z terminem zawartym w uzyskanym zezwoleniu WUOZ na prowadzenie badań archeologicznych. Opracowanie zostanie przekazane do WUOZ w Kielcach, oraz do archiwum Zamawiającego.

4. Bibliografia

- Burchard 2006. *Grobowce typu megalitycznego w Zagaju Stradowskim pow. Kazimierza Wielka*. Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych. Kraków-Lublin.
- Górski J. 1999. *Osadnictwo prahistoryczne i wczesnohistoryczne w rejonie stanowiska 2 w Jakuszowicach*. Rośliny w Dawnej gospodarce człowieka. Kraków
- Górski J. 2007. *Chronologia kultury trzcinięckiej na lessach Niecki Nidziańskiej*, Kraków.
- Kondracki J. 2000. *Geografia regionalna Polski*, Warszawa.
- Przybyła M.; Tunia K. 2013. *Investigations in 2012 of the southern part of the Funnel Beaker culture temenos at Słonowice near the Małoszówka river: fourth report*. Studien zur Archaologia in Ostmitteleuropa b. 11.
- Rodzińska-Nowak J. 1999. *Osada kultury przeworskiej w Jakuszowicach st. 2 gmina Kazimierza Wielka. Zarys problematyki badawczej*. Rośliny w Dawnej gospodarce człowieka. Kraków

